

PROZODIE

Co je to a čím se zabývá?

- Klasická definice (od antiky): disciplína zkoumající verš (rytmus verše, typy verše) → dnes *versologie*
- Fonologické vlastnosti, které **přesahující** jeden segment → *prozodie* (mn. č.), *dlouhé komponenty*
- Zvukové jevy realizované změnou **výšky** hlasu, **síly** hlasu nebo **délky artikulace**
- Jevy, které není vhodné/možné popsat jako vlastnosti konkrétních segmentů, ale které se vyskytují **simultánně** se **soubory** segmentů → *suprasegmentální jevy*

- Jevy, které není vhodné/možné popsat jako uspořádané soubory segmentů (fonotakticky) → *para-fonotaktika*
- Jevy mající **kontrastivní** (syntagmatickou) funkci a jevy sloužící k **organizaci** řeči do **hierarchicky** uspořádaných rytmických jednotek → *metrická fonologie + prozodická hierarchie*

* * *

Mnoho pojetí prosodie, ale dvě základní společné oblasti zájmu:

- 1) Zvukové vlastnosti, které jsou paralelní k posloupnosti segmentů, a to:
 - a) změny výšky a síly hlasu
 - b) vlastnosti přesahující jeden segment
- 2) Vlastnosti, které určují hierarchickou strukturu a kontrastivní/syntagmatické vztahy

VLASTNOSTI PŘESAHUJÍCÍ JEDEN SEGMENT

- Jak suprasegmentální (přízvuk, tóny, intonace), tak segmentální
- John R. Firth (1890–1960): *prosodie* (angl. *prosody*, pl. *prosodies*) →
- Zellig Harris (1909–1992): *dlouhé komponenty*
- Aplikováno především na jazyky s různým vokalickými či konsonantickými harmoniemi

Terena examples

<i>3sg. subject</i>	<i>1sg. subject</i>	
piho	mbiho	‘went’
otopiko	õndopiko	‘chopped’
simoa	nzimoa	‘came’
iwatako	ĩwãndako	‘sat’
arunoe	ãrũnõẽ	‘girl’
yono	ỹõnõ	‘walked’
omo	õmõ	‘carried’

(znělost: [st] = /st/ × [zd] = /st/)

/yono/ „kráčel“ × /yono/ „kráčím“
/omo/ „nesl“ × /omo/ „nesu“

PŘÍZVUK × TÓN

- Obě prozodické vlastnosti vázané na slabiku

Fonetické vymezení

změny síly hlasu	změny výšky hlasu
přízvuk	tón

kulminativní funkce	distinktivní funkce
akcent	toném

Funkční vymezení

TYOLOGICKÉ A KVANTITATIVNÍ INFORMACE O PROZODII (VÝBĚR AKTUÁLNÍCH ZDROJŮ)

<i>Databáze</i>	<i>Počet jazyků</i>	<i>Zdroj</i>
WALS	486–567 (podle zkoumaného jevu)	https://wals.info
StressTyp2	750	http://st2.ullet.net
Gordon, Matthew. 2016. <i>Phonological Typology</i> . Oxford University Press.		

AKCENT – DEFINICE A KORELÁTY

- V určité fonologické doméně (akcentová jednotka) se jedna a právě jedna slabika vyznačuje nejvyšší mírou (metrické) prominence

	Akcentované slabiky	Neakcentované slabiky
Fonetické koreláty (nejčastější)	<ul style="list-style-type: none"> • síla hlasu (přízvuk) • neredukované vokály • délka • výška hlasu (tón) 	<ul style="list-style-type: none"> • absence přízvuku, resp. slabší přízvuk • zkracování a redukce vokálů, popř. celé slabiky
Fonologické koreláty (nejčastější)	<ul style="list-style-type: none"> • fonologické opozice plně využity • složitější slabičná stavba • přítomnost tonémů 	<ul style="list-style-type: none"> • neutralizace opozic / defektivní distribuce • jednodušší slabičná stavba • absence tonémů

AKCENTOVÁ JEDNOTKA

- Obvykle jednotka na úrovni slova
- Problém s definicí slova: morfosyntakticky × fonologicky?

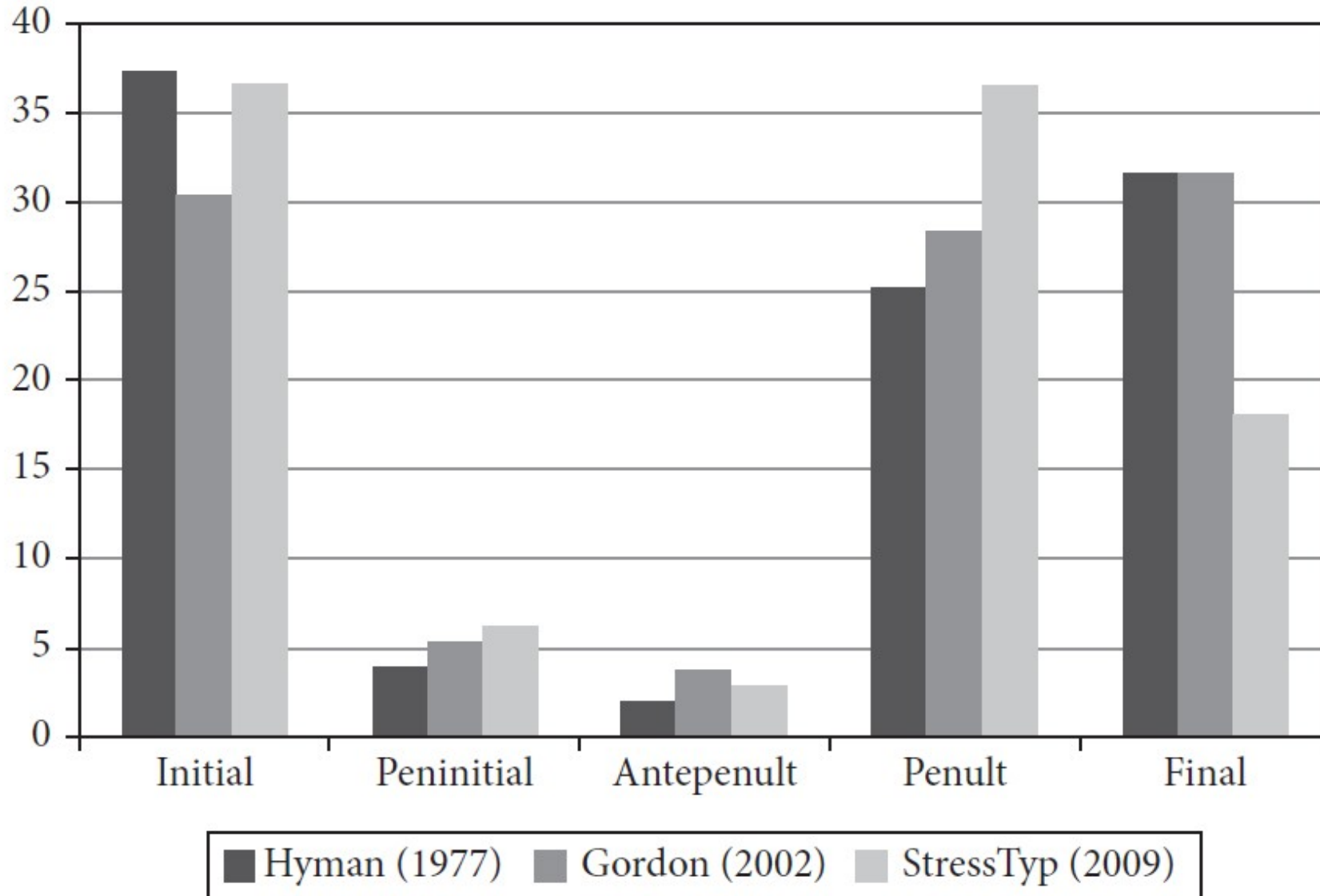
Kočka se válí pod postelí.

modro-zelený

Co určuje umístění akcentu v akcentové jednotce?			
fonologie (fonologicky prediktabilní) „pevný akcent“			význam/morfo- logická funkce „volný akcent“
poloha slabiky	váha slabiky	toném/tón	lexikální/morfo- logický akcent
55,6 %	24 %	12,4 %	8 %
<i>čeština, polština</i>	<i>latina, turecká kabardština</i>	<i>krongo (Sudán), oromo (Etiopie)</i>	<i>angličtina, ruština</i>

vzorek 500 jazyků (StressTyp)

AKCENT CITLIVÝ NA POLOHU

AKCENT CITLIVÝ NA VÁHU SLABIKY

(6) Weight-sensitive stress in Turkish Kabardian (Gordon and Applebaum 2010a: 38)

(a)	sə' bən	'soap'
	təp' ʃəg	'plate'
	sa:' bi:	'baby'
	na:' nu:	'kid'
(b)	' pa:sə	'early'
	' sa:bə	'dust'
	' məʃə	'bear'
	?ə' da:q'ə	'rooster'
	χər' zənə	'good'

AKCENT CITLIVÝ NA TONÉM/TÓN

(19) Tone-sensitive stress in Ayutla Mixtec (Pankratz and Pike 1967, de Lacy 2002)

a)	H'HL	lú'lúrà	'he is small'
	'HLH	'ʃínirá	'his hat'
	'HLHLL	'sátàkàràrì?	'he is buying animals again'
b)	'HHH	'ʃínirá	'he understands'
	M'HH	jā'tará	'is he old'
	ML'H	kūnù'rá	'his tobacco'
c)	'MLLL	'kāhkākàrà	'he will ask again'
	L'ML	tì'kātʃì?	'whirlwind'
	M'ML	('lùlù) lā'ʃārà	'his orange (is small)'
d)	'LL	'kàʃì?	'to eat'
	'MM	('lùlù) 'tīkū	'the needle (is small)'

LEXIKÁLNÍ AKCENT

- Poloha akcentu závislá na konkrétním slově
ruština: /muka/ „muka“ × /mukau/ „mouka“

MORFOLOGICKÝ AKCENT

- Poloha závislá na morfologických faktorech
angličtina
substantiva (první slabika) slovesa (poslední slabika)
import *import*
permit *permit*
- Častěji na kořenech než afixech
- Pokud na afixech, může být rozdíl mezi různými afixy
angličtina (typ sufixu)
condense × *condensation*
parent × *parenthood* × *parental*

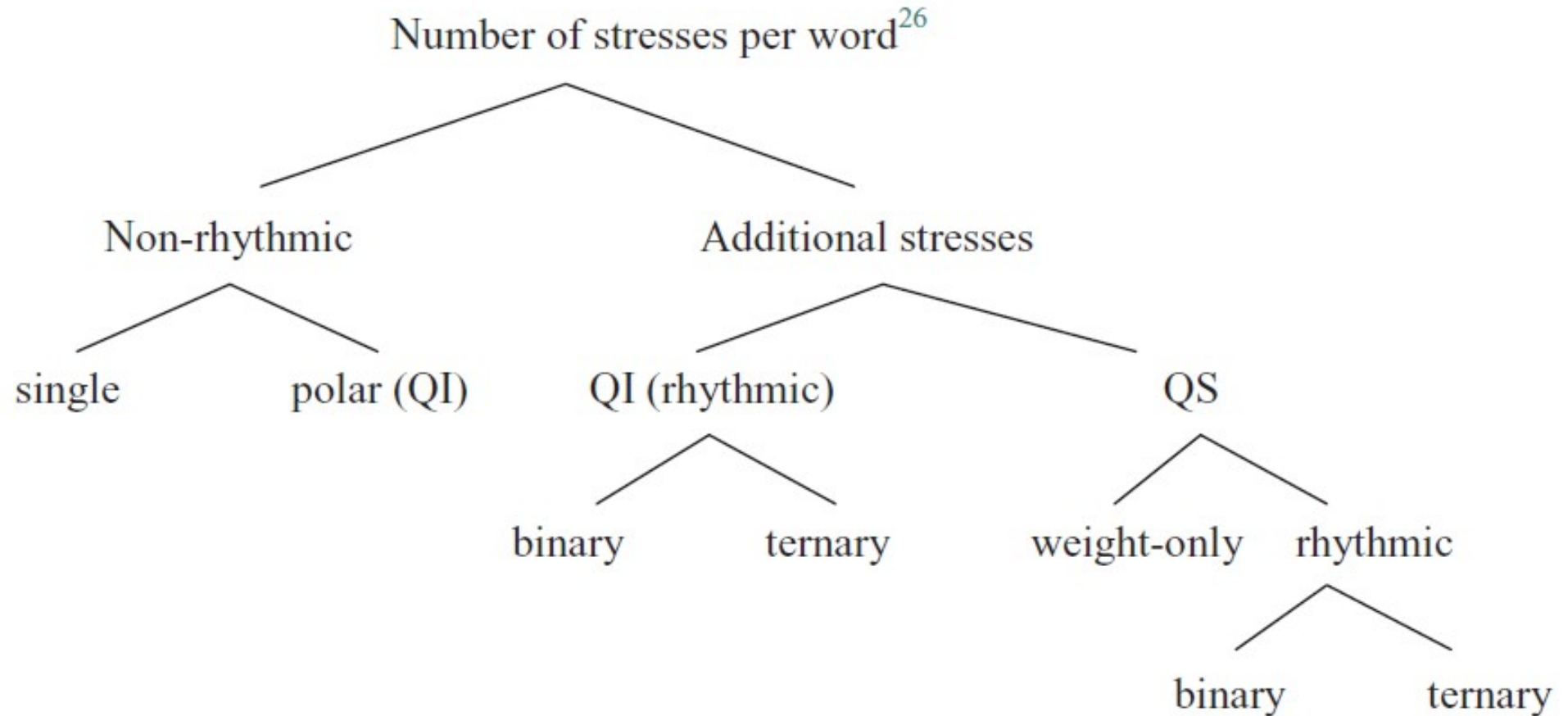
PRIMÁRNÍ AKCENT × SEKUNDÁRNÍ AKCENTY (PŘÍZVUKY?)

- 14,5 % ze vzorku 262 jazyků
- Sporná fonologická funkce a sporná fonetická realizace

-ate suffix verbs

3-syllable:	celebrate ● ● ●	/ˈsɛl ə ˌbreɪt/
4-syllable:	communicate ● ● ● ●	/kə ˈmjuːnɪ ˌkeɪt/
5-syllable:	rehabilitate ● ● ● ● ●	/ˌri (h)ə ˈbɪl ɪ ˌteɪt/

POČET A UMÍSTĚNÍ AKCENTŮ VE SLOVĚ

QI = quantity-insensitive, tj. závislé na poloze

QS = quantity-sensitive, tj. závislé na váze/kvantitě slabiky

POLÁRNÍ/DUÁLNÍ AKCENT (PŘÍZVUK)

- Primární a sekundární akcent (přízvuk) umístěn na opačných stranách akcentové jednotky

Initial and penultimate stress in Lower Sorbian (Janas 1984)

'pɪsɑsʲ	'write'
'dɔbrɪ	'good'
'wɔsʲtɔjska	'fatherland'
'psʲɪjasʲɛl	'friend'
'spewa,ʲutsɪ	'singing'
'dɔpred,ʲkarski	'progressive'

RYTMICKÝ AKCENT (PŘÍZVUK)

- Sekundární akcenty (přízvuky) jsou pravidelně vzdáleny od primárního akcentu
- Umístění může být závislé i na váze slabiky
- Pouze dva druhy umístění: binární (σσσσσσ) nebo ternární (σσσσσσ)